

3. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 82.035

Андрієнко В.П.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА РЕЦЕПЦІЯ ГЕТЕ В УКРАЇНІ ХХ ст.

Стаття присвячена аналізу критичних праць українських вчених ХХ століття. Ця проблема набула надзвичайної активності у зв'язку зі зверненням до творчості класика німецької літератури, інтерес до якого був досить значним ще у ХІХ столітті. Мета статті – дослідити цілий прошарок української літературної критики про творчість Й.В. Гете з позицій цілісного, концептуального, узагальнюючого підходу.

В останні роки все частіше з'являються наукові праці, присвячені творчості Гете. Це, зокрема, праці таких українських гетезнавців, як О. Білецький, Ю. Бойко-Блохін, Н. Бондаренко, В. Жила, Д. Затонський, Д. Наливайко, А.М. Науменко, Є. Нечепорук, М. Новикова, Л. Рудницький, Б. Шалагінов, К. Шахова та ін.

Відомо, що дослідження творчості Й.В. Гете має свою давню традицію, принципи й тенденції якої склались у 1932 році, коли з нагоди 100-річчя від дня смерті німецького генія з'явилися праці В. Дорошенка "Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях", "Goetheübersetzungen in der ukrainischen Literatur", видані українською та німецькою мовами. На жаль, ці ґрунтовні розвідки не увійшли до всеоюзного збірника "Гетеана" та до низки публікацій російського "Літературного наслідства", виданих у ювілейний 1932 рік, але які належно оцінив німецький гетезнавець А. Бергман у своїй праці "Das Welt-Echo des Goethejahres". В. Дорошенко представив, на погляд німецького автора, "точну бібліографію і огляд літератури про Гете в Україні"¹.

Особливе значення для української гетеани ХХ століття, та в загальному й для світової, мають публікації відомого українського вченого С.М. Утевського, які в основному були присвячені дослідженню історії створення трагедії Гете "Фауст", її ідейно-композиційному значенню, персонажам твору та ін., що з'явилися наприкінці 50-х років у Харківському університеті.

Безсумнівно, що на виняткову увагу заслуговує солідна узагальнююча робота над зібраним по крихтах великим розмаїттям українсь-

ких перекладів ліричних творів Й.В. Гете XIX століття – дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук Н.І. Бондаренко.² Ця праця має велике значення не тільки для української та світової гетеани, але й для історії українського художнього перекладу. Вона має культурологічне, наукове й практичне значення, оскільки розкриває багато проблем, пов'язаних з українськими перекладами Гете, їхньою історією, та дозволяє узагальнити досвід українських перекладачів лірики Гете XIX століття, пояснює різні перекладацькі методи, стилі, що панували в українському перекладознавстві того часу, та встановлює закономірності розвитку перекладу в Україні взагалі. Інші праці Н.І. Бондаренко, що пов'язані з українськими перекладами Й.В. Гете та їхньою історією (“Фауст” Гете в українському перекладі Д. Загула”, 1962; “Фольклор у перекладах поезії Гете”, 1965; “До історії української фаустіани”, 1968; “Гете в критичній оцінці Максима Рильського”, 1973), також є значним внеском в українське гетезнавство 70-80-х років XX століття.

Взаємозв'язки української літератури з німецькою давно вже захоплюють увагу як українських, так і німецьких вчених. У багатьох працях українських дослідників, таких як Г. Пестрій-Кошелєць, Г. Вервес, В. Лук'янова, В. Гладкий, О. Панченко, уточнюються джерела українсько-німецьких літературних зв'язків та їх значення для розвитку світового літературного процесу.

Надзвичайно важливою є проблема створення загальної історії української гетеани, яка надалі залишається остаточно ще не розв'язаною. Отже, написання історії української гетеани має стати предметом багатокультурного дослідження.

До останнього часу з'являються ґрунтовні статті та монографії вчених діаспори із США, Німеччини, Канади. Це, зокрема, праці Ю. Бойка-Блохіна, Л. Рудницького, І. Лисяк-Рудницького, П. Одарченка, Г. Грабовича, В. Жили та ін. Роботи цих авторів становлять особливий інтерес для української та світової гетеани, оскільки ці праці відкривають перспективи для теоретичних, літературно-історичних та компаративістських творчих розшуків, сприяють відкриттю нових, а може, і дещо принципово дискусійних поглядів.

Одним із вдумливих дослідників проблеми “Гете в Україні” в українській діаспорі є Юрій Бойко-Блохін. Його життя і творча діяльність стали зразком слугування рідній Україні. Ю. Бойко-Блохін – “чільний представник українського літературознавства на еміграції”,³ професор Українського Вільного Університету у Мюнхені – своєрідного осередку української культури в Європі. Його перу нале-

жить більше двадцяти монографічних досліджень, понад 400 публікацій різними мовами. Він пройшов складні життєві дороги, ніколи не забував про свій народ, жив з ним, навчався у нього. Все, що знав та умів, він намагався передати Україні у своїх працях. Чотиритомне видання праць Ю. Бойка-Блохіна “Вибране”, що вийшло друком у 1971-1990 роках у Німеччині, сконцентрувало найголовніші роботи дослідника. Довгий час праці цього талановитого вченого не були відомі в Україні, замовчувалось і його ім’я в колах науковців. Його “Вибрані праці” з’явилися в Україні тільки у 1992 році.⁴

Так, автор наводить символічний приклад із свого життя про невизнання його як вченого-українця на ювілейному науковому конгресі, присвяченому пам’яті Й.В. Гете 18-22 вересня 1982 року у Дюссельдорфі, де серед запрошених славістів з різних країн був і професор Ю. Бойко-Блохін. Коли доповідач піднявся на подіум, щоб виголосити свою доповідь “Гете і українська література”, представники АН СРСР встали і на знак протесту покинули залу, але це не похитнуло мужнього українця. Твердо, з глибокою переконаністю, вчений доповідав світу про процес входження Гете в Україну, її літературу. Він довів, що українські перекладачі XIX-XX століть П. Гулак-Артемівський, П. Куліш, М. Терещенко, Б. Дідицький, О. Гороцький, І. Верхацький, Б. Грінченко, І. Франко, М. Старицький, М. Чернявський, П. Грабовський, М. Рильський, Г. Кочур, М. Лукаш та ін. створили майстерні переклади ліричних, драматичних та прозових творів видатного поета Німеччини XVIII століття – Й.В. Гете. Вони заклали підвалини української гетеани і цим самим збагатили світову гетеану. Ю. Бойко-Блохін висловив переконливе твердження, що гетевська творчість стала могутнім імпульсом для багатьох українських митців слова у їхній подальшій творчій біографії. Так, вчений навів приклади ряду оригінальних творів українських авторів, таких, як Т. Шевченко, І. Франко, М. Рильський, П. Тичина, Є. Маланюк, М. Хвильовий, Г. Косинка, О. Левада та ін., в яких можна простежити рецепцію гетевських мотивів, сюжетів, образів.

Саме йому, Ю. Бойку-Блохіну, завдячує українська література за надрукування у важкі воєнні роки у харківському часописі “Український Засів” оповідання Г. Косинки “Фавст”, автор якого був на той час розстріляним ще у 1934 році. Тільки на початку 1990 року цей твір було знову опубліковано. Так, журнал “Дніпро” вмістив “Фавста” у рубриці “Спадщина”. Передмову до публікації написав М. Шудря, який, незважаючи на незавершеність автором твору, впевнено й справедливо визнав, що *“навіть у чернетках, із авторськими*

ремарками та окремими уривками, цей твір сягає вершин світового письменства”.⁵ Цього ж 1990 року публікацію Т.М. Мороз-Стрілець (Косинки) “Г. Косинка. Фавст. Оповідання” з передмовою Г. Штоня та післямовою “Із спадщини Григорія Косинки” М.К. Наснка друкує журнал “Прапор”.

Протягом 80-х років ХХ ст. вченому вдалось організувати у Німеччині три міжнародні симпозиуми, присвячені історії української літератури. Тема одного з них – “Гете і українська література”. Симпозиум, з участю німецьких вчених-гетезнавців, був проведений 12 січня 1981 року у Німфенбурзькому замку. За визнанням критики, на тому симпозиумі було переконливо доведено, що “українська література перейняла надзвичайно багато з творчості Гете”.⁶

На виняткову увагу дослідників-гетезнавців заслуговує стаття Ю. Бойка-Блохіна “Фавст” Гете в перекладі Миколи Лукаша” (1981) / Goethes “Faust” in der ukrainischen Übersetzung von M. Lukaš (1986). У цьому дослідженні вчений торкається історії української гетееани, яку ще, на превеликий жаль, не написано, ще й досі немає повної бібліографії того, що із творів Гете перекладено українською мовою.

Так, лише за приблизним підрахунком Ю. Бойка-Блохіна, близько 200 творів ваймарського мудреця з’явилися друком українською мовою. Ю. Бойко-Блохін підкреслює, що в основному перекладалися ліричні твори знаменитого поета Німеччини і тільки незначна частка інших творів дійшла до українського читача. Трагедії “Фауст”, можна сказати, ще “поцастило”, особливо її першої частині, яку повністю переклав І. Франко, Д. Загул, М. Улезко. Другу частину твору Гете фрагментарно було перекладено І. Франком, проте повний текст “Фауста” було перекладено українською мовою лише завдяки праці Миколи Лукаша.

Автор статті наводить біографічну довідку про життєвий та творчий шлях М. Лукаша. Серед перекладів українською мовою творів світової літератури Ю. Бойко-Блохін особливо відзначив найкращі переклади М. Лукаша: “Декамерона” Боккаччо, “Мадам Боварі” Флобера і “Фауста” Гете. При цьому дослідник вдається до детальної оцінки перекладу “Фауста”, говорить про його високу якість і, варто зазначити, робить це у зіставленні з оригіналом та іншими визначними перекладами росіян – Н. Холодковського та Б. Пастернака. Але, на думку вченого, у порівнянні із російськими перекладачами М. Лукаш передає текст легше, плавніше та точніше, з відтворенням усіх літературних ефектів, властивих твору Гете. Автор аргументовано доходить такого висновку, зіставляючи тексти російських

та українських перекладів із “Прологу на небі”, “Ауербахового склепу”, “Відьминої кухні” та ін.

Ю. Бойко-Блохін визнає М. Лукаша глибоким знавцем своєрідностей німецької мови кінця XVIII – початку XIX століття. Підтвердження цьому, наприклад, – знання значеннєвої відмінності слів у тексті оригіналу у порівнянні з сучасною німецькою мовою: слово “*Dirne*” у сцені “На вулиці”. Вчений належним чином оцінює переклад М. Лукаша як вдалого майстра звукопису, що відтворює звукові ефекти першоджерела. Так, досить точно, на його думку, передано алітерацію у словах Злого Духа в його діалозі з Гретхен (сцена “Собор”):

*Aus dem vergriffnen Büchelchen
Gebete lalltest.*

І у перекладі українською мовою:

*З пошарпаної книжечки
Молитва лебеділа.*

Звуковий ефект – алітерація приголосного звуку “л” є у обох текстах: у першотворі й у перекладі.

Вчений відзначає, що на особливу позитивну оцінку заслуговує переклад М. Лукашем гетевських прислів’їв та афоризмів у творі, оскільки автору перекладу вдалося влучно, стисло й виразно передати гостроту думки німецького поета. Так, досить відомий афоризм Фауста із третього акту другої частини трагедії:

*Nur der verdient die Gunst der Frauen,
Der kräftig sie zu schützen weiss.*

М. Лукаш перекладає так:

*Лиш той любові жінки вартий,
Хто вміє захистить її.*

Відомо, що мова німецького поета у “Фаусті” позначена нашаруванням різних мовних верств. Там помітні істотні та багатогранні течії розвитку німецької мови, починаючи від Лессінга, Гердера і ваймарського двору до бюргерства і служанок. І всю цю складність мови, її різношаровість вдалося схопити і передати українському переклада-

чу. На безперечну похвалу вченого заслуговують новоутворені Лукашеві неологізми, які досить часто зустрічаються, особливо у другій частині перекладу трагедії. Це, здебільшого, слова з двома коренями: “*красоприхильник*”, “*красолюбцям*”, що, на думку критика, є досить вдалим.

Ю. Бойко-Блохін висловлює загальну підсумкову оцінку перекладу М. Лукаша, назвавши цей переклад “конгеніальним”, таким, що належить до найвизначніших перекладів твору Й.В. Гете в європейських літературах, а українська література засвідчує цим перекладом свою зрілість серед інших літератур Європи.

У своїй іншій статті, що увійшла до збірника “Вибрані праці”, присвяченій Й.В. Гете та українській літературі, Ю. Бойко-Блохін глибше торкається історії українських перекладів Гете, зокрема його ліричних творів. Так, автор стверджує, цей геніальний німецький поет-мислитель був широко відомий на Україні ще на початку XIX століття. Перекладачі всіх поколінь, захоплюючись лірикою Гете, відтворювали її українською мовою. Перший переклад твору Гете – балади “*Der Fischer*”, – який з’явився 1827 року з-під пера українського класика П. Гулака-Артемовського, зауважує вчений, започаткував українську гетеану, хоч і цей твір було опрацьовано як “українську баладу” через бурлескні елементи. Але це було даниною літературній моді того часу. Подальші переклади балади Гете “*Der Fischer*” були створені пізніше. Відомо близько десяти перекладів, з яких помітно виділяється, на думку критика, переклад П. Куліша. Щодо інших гетевських ліричних творів, то у статті називаються такі твори, як “*Erlkönig*”, “*Wanderers Nachtlied*” (I та II), “*Nähe des Geliebten*”, “*Der Sänger*”, “*Die wandelnde Glocke*” та інші.

Серед багатьох перекладів другої половини XIX століття дослідник особливо виділяє західноукраїнських перекладачів: Б. Дідицького, О. Гороцького, Є. Згарського, І. Верхацького, які у 1856-1874 роках створили переклади багатьох прекрасних творів Гете. Але на особливе визнання претендує перекладач П. Куліш, відомий як автор 55 перекладів творів Гете. Ці переклади створив український письменник високого рангу, що ще раніше був відомий своїми шекспірівськими та байронівськими перекладами. Автор статті наголошує на тому, що й інші класики української літератури, зокрема такі, як Б. Грінченко, І. Франко, М. Старицький, М. Чернявський та П. Грабовський, звертаючись до джерела творчості Гете, створили переклади ліричних творів поета на досить значному, високому рівні. Досить майстерно, на думку гетезнавця, переклали окремі ліричні твори Гете М. Терещенко та Г. Кочур,

але він не називає, які це саме переклади, і не зіставляє їх з оригіналом. Критик також торкається і перекладу одного із значних творів Й.В. Гете – “Герман і Доротея”, який здійснив І. Франко, безперечно виняткова фігура в українській духовній культурі, який сам відчував свою глибоку спорідненість з ваймарським генієм і з глибокої пошани до нього створив ряд майстерних перекладів з Гете. Це, передусім, переклад гетевської трагедії “Фавст” (I ч., окрема сцена з II ч.). Даючи стисло характеристику перекладу І. Франка “Герман і Доротея”, вчений вказує на якість віршів, повне й глибоке відтворення всієї образної системи твору в українському тексті. Намагаючись створити якомога повнішу хронологію українського гетезнавства, Ю. Бойко-Блохін називає й інші твори Й.В. Гете, які були перекладені українською мовою: “Iphigenie auf Tauris” – Д. Йозифовичем (1895), “Die Leiden des jungen Werthers” – М. Грушевською (1912), “Egmont” – І. Стешенко (1950), “Faust” – у перекладі І. Франка (1882), Д. Загула (1919), М. Улезка (1925) та М. Лукаша (1955).

У статті автор піднімає питання безпосереднього впливу німецького поета на оригінальну творчість письменників України. Так, відомо, що Т. Шевченко, який ще у 1837-1840 роках познайомився з гетевською трагедією “Фауст” завдяки російському перекладу Е. Губера, пізніше використав мотив долі зведеної дівчини і у своїх творах. Не менш значимою була творчість Й.В. Гете і для І. Франка: його ліричний цикл “Зів’яле листя” (1893-1897 роки) тісно пов’язаний із всесвітньо відомим романом у листах, який приніс Гете світову славу, – “Страждання молодого Вертера”. Ю. Бойко-Блохін називає й інших українських письменників, у творах яких можна простежити рецепцію Гете: М. Рильський, П. Тичина, Є. Маланюк, М. Хвильовий, Г. Косинка, О. Левада. Дослідник даного розшуку робить цілком справедливий висновок, що творча спадщина великого поета Німеччини – Й.В. Гете досить близька українським митцям слова, вона стала могутнім поштовхом для створення ними нових шедеврів у поезії, прозі, драмі.

Ю. Бойко-Блохін – автор інших цінних розвідок, зокрема з проблем порівняльного перекладознавства (“Sevčenkos Werk in deutschen Übersetzungen”, 1961), української літератури (“Григорій Косинка”, 1942; “Іван Кочерга”, 1953), компаративістських досліджень з проблем романтизму в Україні, які були видані як німецькою, так і українською мовами (“Український романтизм Центральної і Східної Європи у його відношенні до західноєвропейської романтики”, 1965-1966; “Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem Hintergrund der europäischen Literatur”, 1985).

Слід визнати, що Ю. Бойко-Блохін – історик, культуролог, знаний політичний діяч, один з провідних теоретиків національно-визвольної боротьби України, її найактивніший провідник національно-культурних цінностей у закордонні, особистість непересічних здібностей та наукових досягнень. Напевно, за всю Україну сказав ще у 1992 році видатний український письменник О. Гончар у словах присвяти, які написав у своїй новій книжці “Чим живемо. На шляху до українського Відродження” (1991): “Славному діячеві з нашої діаспори Юрію Бойку-Блохіну, чийми працями завжди дорожитиме Україна, – на Знак щирої поваги. 12 вересня 1992 р. Олесь Гончар”. Цю книгу Ю. Бойко-Блохін отримав у дарунок від автора як справедливе, хоч і запізніле, визнання.

Відчутним внеском вітчизняних філологів у розвиток перекладознавства, зокрема в області художнього перекладу, стала монографія А.М. Науменка, відомого своїми працями щодо проблем перекладу творчості Й.В. Гете східнослов'янськими мовами. Монографія має назву – “Концептуальний переклад” (Гетевський “Фауст” у східнослов'янських мовах), видана 1999 року (до ювілею німецького поета) у Запоріжжі німецькою мовою.⁷ Її значення полягає в тому, що вона дає досить відчутний новий поштовх у сучасному перекладознавстві до розуміння проблеми “адекватність” перекладу – “концептуальний”. Монографія має чітку будову: складається із трьох розділів, яким передують присвята та вступне слово автора, де він визначає основні лінії дослідження, надає таблицю відповідності українських звуків та букв німецьким для точного транскрибування, яке автор виділяє з-поміж двох можливостей: транслітерації та транскрипції для точної, саме звукової передачі слов'янізмів у латинський шрифт з урахуванням також і міжнародної транскрипції, наприклад: *Улезко* – “*Ulazko*”, *Лукаш* – “*Lukaš*” і т.д.

Дана праця – це комплексне дослідження про сприйняття безсмертного шедевр світової літератури – трагедії Й. В.Гете “Фауст” російською, українською та білоруською школами перекладацтва. Автор монографії аргументовано доводить, що під тиском філософського, психологічного та лінгвістичного факторів переклад отримує три основні відмінності від оригіналу: невідповідність соціальної дійсності, неадекватність думки, нееквівалентність мовних засобів. Все це дозволяє вченому визначити переклад як обробку оригінального твору в будь-якій національній літературі.

Дуже важлива у цій роботі глибина аналізу оригіналу і його перекладів українською мовою, здійснених такими відомими та талано-

вими перекладачами, як І. Франко, М. Улезко, Д. Загул, М. Лукаш. Заявлений автором монографії підхід до сутності перекладу – концептуальний, цілком можливо, викличе інші, зовсім протилежні твердження вчених-перекладознавців, але він, безумовно, також має право на існування. Цей підхід дає можливість перекладачам побачити раніше не помічені грані творчості німецького поета, більш виразно уявити та глибоко пізнати складний внутрішній світ генія світової літератури.

Не менш важливе значення мають публікації багатьох літературно-філософських, культурологічних досліджень. Наприклад, це монографія дослідника творчості Й.В. Гете Б.Б. Шалагінова “Фауст” Й.В. Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі XVIII-XIX століть” (2002), його ж дослідження “Естетика Й.В. Гете” (2002) та “Німецька література XVIII ст.: Х.М. Віланд, Г.Е. Лессінг, Й.Г. Гердер і штюрмерство”, Й.В. Гете, Ф. Шіллер” (1999), його ж статті: “Гете і Шеллінг” (1996), “Філософсько-евристичні імпульси у ранній творчості Гете” (1999), “Гете в контексті німецької філософії своєї доби” (1999), “Фауст” Гете” (1999), “До питання рецепції “Фауста” Гете в російській літературі” (2000), “Гете і Томас Манн” (2000), “Образи хтонізму в “Фаусті-2”” (2002).

У монографії В. Шалагінова “Фауст” Й.В. Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі XVIII-XIX століть”,⁸ яка доповнює і творчо розвиває його роботу “Естетика Й.В. Гете”,⁹ здійснено дослідження “Фауста” Гете як центрального твору, що синтезував у собі літературно-художній процес всієї доби на межі XVIII-XIX століть у плані кантіанської філософської парадигми. На основі такого історико-літературного розгляду гетевської трагедії та естетично-філософського підходу до літературного процесу означеної доби вченим створено новий науковий образ гетевського “Фауста”, який своїм “містеріальним” змістом поєднується з естетичними особливостями інших видів мистецтв, поширених у Німеччині XVII-XVIII ст. Більш детальну наукову характеристику цієї монографії та дослідження “Естетика В.Й. Гете”, яка висвітлює філософсько-естетичні погляди Гете, дано у рецензії А. Науменка на ці дві наукові роботи Шалагінова “Гете як естетик і митець”.¹⁰ У статті “Гете і Шеллінг”, що надрукована російською мовою,¹¹ Б. Шалагінов ставить за мету прикувати увагу до можливості близького співставлення двох імен – Й.В. Гете та Ф. В.Й. Шеллінга. Він підкреслює, що до недавнього часу ці імена знаходились на двох протилежних ідеологічних

полюсах, значною мірою цьому сприяли праці Г. Гейне, Ф. Енгельса. Вбачаючи своє завдання у визначенні місця Шеллінга у творчому та особистому житті Й.В. Гете, Б. Шалагінов розглядає питання близькості, спільності цих двох великих людей Німеччини у таких аспектах:

1. Особисті взаємовідношення, які мали не менш значний характер, аніж стосунки між Й.В. Гете та Ф. Шиллером.
2. Філософський вплив на творчі, у тому числі і природничо-наукові, заняття Гете.
3. Близькість естетичних поглядів та філософських основ творчості.
4. Трактуння філософії природи Ф.В.Й. Шеллінга як одного з імпульсів для відповідних сцен трагедії Гете “Фауст”, шеллінговської філософії тотожності – як основи усієї філософсько-поетичної концепції його твору, а самого Шеллінга – як одного із прототипів образу Фауста.

На основі дослідження листування Гете і Шиллера автор публікації доходить висновку про досить дружні, теплі стосунки, глибоке взаєморозуміння та довіру двох геніїв Німеччини. Так, яскравим виразником цих товариських відносин є створення роману “Вибіркова спорідненість” Гете, де письменник уважно прослідкував історію кохання між Шеллінгом та Кароліною Шлегель. Навіть у самій назві твору Й.В. Гете використав шеллінгівську термінологію.

У іншій статті “Філософсько-евристичні імпульси у ранній творчості Гете”,¹² яка присвячена філософським поглядам Й.В. Гете, Б. Шалагінов звертається до раннього, так званого “штюрмерського”, періоду творчості поета, вбачаючи у ньому значний вплив філософії Лейбніца, його ідеї духовної “монади”, ідеї духовної самодостатності “монади”. Вчений стверджує, що саме ця концепція “монадичного” героя допомогла назавжди відкинути бароковий фаталізм, тобто розуміння прямої залежності людини від обставин.

Українська дослідниця К. Шахова справедливо визнає, що слова “світова слава” безпосередньо стосуються німецького поета Гете, бо його творчість жива і придатна передусім для сценічного втілення, а ще тому, що він мав неабиякий вплив на літературних сучасників і наступні генерації літераторів. Він мав усе, що є головним для світового рівня, – масштабність, глибину, естетичну красу, емоційність, вміння зазирнути в людську душу і відтворити побачене у своїх творах, вплив на розум, уяву, почуття, підсвідомість читача. Ім’я Гете відоме всім, хто вчився в школі. Його твір “Фауст”, представлений українському читачеві М.О. Лукашем, є, на думку дослідниці,

“поетично й мовно блискучий”, “адекватний оригіналу на всіх рівнях, наскільки це взагалі можливо”, бо, як відомо, “адекватні оригіналу переклади майже неможливі”.¹³ К. Шахова піднімає актуальне питання про масовість читання “Фауста”. Безумовно, що цей складний філософський твір з його символікою, глибиною думок не може мати таку ж популярність, як романи, скажімо, О. де Бальзака. Саме через низький рівень масової культури знизився рівень сприйняття класичних творів, читацький рівень. Відбувся розрив між елітарною і масовою літературою, зменшилася кількість читачів класики, творів з високим духовним та моральним рівнем. Слід взяти до уваги той факт, що для популяризації твору “Фауст” неабияку роль мала опера Ш. Гуно “Фауст” – “лише поверхневий зліпок з першої частини трагедії”, – зауважує К. Шахова. Але опера, безумовно, сприяла тому, що хоча і дуже приблизно і вбого, але “Фауста” знають.

Письменник Ю. Хорунжий у статті “Хто чесно бореться, відзнаки гідний той”,¹⁴ присвяченій німецькому письменнику, який “залишив глибокий слід на ниві вселюдської культури”, проводить життєвим шляхом видатного поета – від часу його дитинства, проведеного у батьківському домі у Франкфурті-на-Майні, аж до глибокої старості – часу завершення трагедії “Фауст”, а саме – її другої частини, де, на думку письменника, Гете виявив себе віртуозом художньої форми, предтечею символізму, містицизму, модернізму, авангардизму, де було вкладено наукові зацікавлення автора твору, його знаменні пророцтва. Зважаючи на те, що Гете був відомий як державний діяч, вчений та дослідник природи, Ю. Хорунжий, однак, висловлює переконаність, що світової слави Гете зажив передусім як літератор. Безперечно, що “Страждання молодого Вертера” набули неабиякої популярності свого часу, а двадцятип’ятилітній автор роману вже пожинав лаври успіху та світового визнання. Щодо інших творів Й.В. Гете – “Римських елегій”, “Західно-східного дивана”, “Егмонта” – то це, без сумніву, справа рук божественного творця. Як доказ цьому, письменник широко вживає у статті цитати з творів Гете у найкращих перекладах М.О. Лукаша та В. Стуса. Їхніми устами промовляє Й.В. Гете у “Фаусті”, “Метаморфозі рослин”, “Римських елегіях”, “Західно-східному дивані”. Їм за їхній талант, кропітку та натхненну творчу працю поета-перекладача завжди залишиться вдячним народ України.

Твори Гете й сьогодні звучать дуже сучасно. Вони – на всі віки. Варто сподіватись, що у ХХІ столітті в Україні настане Ренесанс класичної літератури, де серед інших імен світочів літератури ім’я

Й.В. Гете сядиме на небосхилі України досить яскраво. Оцінюючи подвижницьку, нелегку працю українських германістів, варто визнати, що вони загалом добре попрацювали над визначенням ролі провідного класика світової літератури Й.В. Гете у творчості українських письменників та перекладачів, які своєю подвижницькою працею зблизили культури німецького та українського народів, зробили значний внесок у розвиток української мови та літератури.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Bergmann A. Das Welt-Echo des Goethejahres. – Weimar: Heimann Böhlhaus Nachf., 1932. – 137 S.
2. Бондаренко Н.І. Поезія Гете в українських перекладах (дожовтневий період): Автореферат дис. ... канд. філол. наук. – К., 1966. – 18 с.
3. Олійник О. До 90-річчя Ю. Бойка-Блохіна // Слово і час. – 1999. – № 3. – С. 41-43.
4. Бойко Ю. Вибрані праці. – К.: Медокол, 1992. – 380 с.
5. Шудря М. Вступне слово // Дніпро. – 1990. – № 1. – С. 49-50.
6. Тетерина Д. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохіна (до 70-річчя діяльності). – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1998. – 272 с.
7. Naumänko A.M. Das konzeptuelle Übersetzen: Goethes „Faust“ in ostslawischer Übersetzung. – Zaporizz'a, 1999. – 113 S.
8. Шалагінов Б.Б. “Фауст Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі ХІІІ-ХІХ століть. – К.: Вежа, 2002. – 280 с.
9. Шалагінов Б.Б. Естетика Й.В. Гете: Дослідження. – К.: Вежа, 2002. – 152 с.
10. Науменко А.М. Гете як естетик і митець // Нова філологія. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – № 1 (16). – С. 298-308.
11. Шалагінов Б. Гете и Шеллинг // Вікно в світ. – 1999. – № 3. – С. 24-29.
12. Шалагінов Б. Філософсько-евристичні імпульси у ранній творчості Гете // Зарубіжна література. – 1999. – № 40 (152). – С. 4-5.
13. Шахова К. Світова слава // Зарубіжна література. – 1999. – № 20-23 (134-135). – С. 1-2.
14. Хорунжий Ю. “Хто чесно бореться, відзнаки гідний той” // Урядовий кур’єр. – 1999. – № 160. – С. 8-9.